

SIMON SZABOLCS

A MAGYAR ÉS A SZLOVÁK KÖZNYELV ÉS NYELVJÁRÁSOK ISMERETE, CSALÁDI NYELVHASZNÁLATBAN VALÓ JELENLÉTE A DÉL-SZLOVÁKIAI KÉTNyelVŰ BESZÉLŐKÖZÖSSÉG KÖRÉBEN

KIVONAT: A tanulmány alapját a Dél-Szlovákia kétnyelvűsége című kutatás jelenti. Ennek tárgya az említett terület választott települései, kétnyelvű városai nyelvének feltérképezése. Kutatópontként Szlovákia legmagyarabb városa, Dunaszerdahely, ill. további magyarlakta városok szolgáltak: Komárom, Érsekújvár és Vágsellye. A jelen tanulmányban egyrészt azzal a kérdéssel foglalkozunk, hogy milyen összefüggés van az adatközlők identitása, nemzetiség szerinti hovatartozása és elsőnyelve (anyanyelve) között. Másrészt arra a kérdésre keressük a választ, hogy milyen mértékben van jelen a családi nyelvhasználatban a magyar és a szlovák köznyelv és a helyi nyelvjárások, valamint milyen mértékben ismerik ezeket a nyelvváltozatokat az adatközlők.

KULCSSZAVAK: Dél-Szlovákia, kétnyelvű városok, identitás, nyelvhasználati szintér, nyelvváltozat

1. Bevezetés

A tanulmány célja Dél-Szlovákia néhány választott települése kétnyelvűségének feltérképezése (vö. Mrva–Szilvássy 2011), azé a területé, amely két autochton nemzetiség lakóhelye. Kiválasztott szempontjaink a következők: a) elsőnyelv (anyanyelv) és nemzetiség összefüggése a vizsgált településeken; b) a magyar és a szlovák köznyelv és nyelvjárások ismeretének szintje; c) a magyar és a szlovák köznyelv és nyelvjárások jelenléte a családi nyelvhasználatban.

2. A magyar nemzetiségűek száma Szlovákiában a 2021-es népszámlálás eredményei alapján

Szlovákiának a 2021-es népszámlálás eredményei alapján 5 449 270 lakosa volt, ami 52 234 fővel több, mint a 2011-es népszámlálás idején. A lakosság 83,8%-a szlovák nemzetiségű, 10,8% pedig más identitást jelölt meg a kérdőívben. Közülük 7,8% vallotta magát magyarnak, úgy, hogy üresen hagyta a népszámlálási kérdőív második nemzetiségre vonatkozó részét. Ezek szerint Szlovákia 422 065 lakosa tartja magát magyar nemzetiségűnek, további 34 089 személy pedig a magyart jelölte meg második nemzetiségként. Amennyiben ezt a számot hozzáadjuk azok számához, akik az első helyen jelölték meg a magyar nemzetiséget, kiderül, hogy mintegy 456 000 személy tartja magát legalább részben magyarnak (Forrás: a Szlovák Statisztikai Hivatal adatai; vö. Czímer 2022a; Gyurgyík 2023; www1).

3. A kérdőíves felmérés módszere

A vizsgálatához szolgáló adatokat terepmunkával szereztük meg. A kérdőíves felmérés során az volt a célunk, hogy a kutatópontként kijelölt városokban 40 magyar nyelven és 40 szlovák nyelven kitöltött kérdőívet gyűjtsünk fel. Az adatközlőket a terepmunkások elsősorban saját ismeretségi körükből vá-

lasztották ki, ezenkívül véletlen mintavétellel; magyar, illetve szlovák nemzetiségű/anyanyelvű személyeket egyaránt. Az adatközlők a kétféle nyelvű, a magyar és szlovák kérdőív közül tetszés szerint választhattak (vö. Simon 2020, 2021, 2022, 2023a). A lekérdezést a terepmunkások egy-egy településen addig folytatták, amíg a kutatóponton mindkét nyelvű kérdőívből nem érték el a meghatározott mennyiséget.

A kérdőív 29 zárt kérdést tartalmazott, magyar és szlovák nyelvű változatban készült el. A kétféle változat tartalmában megegyezik egymással, azzal a különbséggel, hogy a magyar nyelvűben az elsőnyelvre vonatkozó adatok természetesen a magyar – mint feltételezett elsőnyelv – használatára vonatkoznak; a szlovák változatban pedig hasonló módon a szlovákra. Feltételeztük ugyanis, hogy a magyar kérdőíveket főleg magyar anyanyelvű adatközlők választják, míg a szlovák változatot főleg szlovák anyanyelvűek.

Mindkét nyelvű kérdőív kérdései elsősorban a nyelvváltozatok választására, a nyelvi kompetenciákra, a köznyelv (vö. Kontra 2006) és a nyelvjárások ismeretére, a kódváltásra, a nyelvekhez való attitűdre és egyebekre vonatkoztak.

Kutatópontként négy dél-szlovákiai városra esett a választás: Dunaszerdahelyre, Komáromra, Érsekújvárra és Vágsellyére. A települések lakossága nemzetiségileg vegyes kétnyelvű beszélőközösség (vö. Misad 2019), mindegyikben autochton nemzetiségnek tekinthető a magyar és a szlovák is. Ugyanakkor az egyes városok kiválasztásában fő szempont volt, hogy a magyardominánstól a szlovákdominánsig (vö. Tóth 2019) terjedjenek. A kérdőívek lekérdezése 2019 nyarán történt. Megjegyezzük, hogy a felmérés pilotjellegű, eredményei nem tekinthetők reprezentatívnak, csak jelzésértékűeknek.

4. A városok magyar lakosságának változása népszámlálási adatok tükrében

A vizsgált városokban a magukat magyar nemzetiségűnek valló lakosok száma folyamatosan csökkenő tendenciát mutat (vö. Gyurgyík 2014). Az adatokat az alábbi 1. táblázat tartalmazza.

Város	1910		1991		2021	
	lakosok száma	magyarság aránya, %	lakosok száma	magyarság aránya, %	lakosok száma	magyarság aránya, %
Duna-szerdahely	5 888	98,5	23 236	83,3	23 044	71,9
Komárom	20 608	89,9	37 346	63,6	32 967	53,7
Érsekújvár	16 228	91,4	42 923	31,1	37 791	21,4
Vágsellye	4 890	87,9	24 776	21,9	21 183	13,1

1. táblázat. A kutatópontok magyar nemzetiségű lakosságának változása három időszak népszámlálási adatainak tükrében (Forrás: www2 alapján saját szerkesztés)

4.1. Az adatközlők jellemzése anyanyelvük és nemzetiségük alapján

Az adatközlői csoport nem, iskolázottság, életkor szerint rétegződik. Körükben a magukat magyar nemzetiségűnek vallók vannak túlsúlyban, vagyis a magyar nyelvűeken kívül a szlovák nyelvű kérdőívek 28,2%-át is magyar nemzetiségű adatközlők töltötték ki. Fontos megjegyeznünk, hogy az adatközlők a kétféle nyelvű kérdőív közül tetszés szerint választhattak, dönthették el, hogy a magyar vagy a szlovák változatot töltik ki. Ez a körülmény a kutatás módszertana szempontjából fontos tapasztalattal és eredménnyel is járt, indirekt módon ugyanis adatokat kaptunk a nyelvek választásáról is. A jelen tanulmányban a magyar és a szlovák nyelvű kérdőívek adatainak bemutatását egyaránt célunknak tekintettük.

4.2. Az adatközlők anyanyelve és nemzetisége közötti kapcsolat

„Szlovákiában, de tágabb térségünkben is a nemzeti hovatartozás kategóriája sokkal erősebb politikai konnotáció hordozója, mint az anyanyelv” (Gyurgyík 2022: 5). A szlovákiai magyarok körében az anyanyelv szoros kapcsolatban áll a nemzetiség kérdésével, ugyanakkor a két kategória nem esik egybe. Gyurgyík

László azt írja a 2021-es adatokkal kapcsolatban, hogy „A magyar anyanyelvűek 9,5%-kal voltak többen, mint a magyar nemzetiségűek” (Gyurgyík 2022: 11).

A két kategória eltérését jelen kutatásunk is megerősítette. Az adatok alapján megállapíthatjuk, hogy a 160 magyar nyelvű kérdőívet választó adatközlő közül 154 (96,3%) magyar, 6 (3,8%) pedig szlovák nemzetiségű. Ugyanakkor a magyar nyelvű kérdőívet kitöltő adatközlők közül valamennyien magyar anyanyelvűek.

A másik csoport, a 160 szlovák nyelvű kérdőívet kitöltő adatközlő közül 108 (67,5%) szlovák nemzetiségű, 101 (63,1%) pedig szlovák anyanyelvű. Vagyis, ellentétben a magyarral, itt több a magukat szlovák nemzetiségűnek vallók aránya, mint a magukat szlovák anyanyelvűnek vallóké. Az adatközlők elsőnyelve, ill. a választott kérdőív nyelvének összefüggéseiről szóló adatokat a 2. táblázat tartalmazza.

Elsőnyelv (anyanyelv)	Magyar kérdőívet kitöltő adat-közlők	%	Szlovák kérdőívet kitöltő adat- közlők	%	Σ	%
magyar	160	100%	59	36,90%	219	68,40%
szlovák	0	0%	101	63,10%	101	31,60%
összesen	160	100%	160	100%	320	100%

2. táblázat. *A magyar és a szlovák kérdőívet kitöltő adatközlők elsőnyelv (anyanyelv) szerinti bontásban*

A fenti adatokból kitűnik, hogy a magukat magyar elsőnyelvűnek (anyanyelvűnek) vallók száma nagyobb, mint a magukat magyar nemzetiségűnek vallóké. Az aránybeli különbség mintánkban 219 (68,4%): 199 (62,2%), a különbség 20 fő (6,2%). Ez az adat a települések nemzetiség és anyanyelv szerinti megoszlása szempontjából lényeges, ugyanakkor nem áll összefüggésben a nyelvváltozatok választásához kapcsolódó eredményekkel. Megjegyezzük azonban, hogy hasznos háttérismeretként szolgál a nyelvek iránti attitűdről kapott eredményekhez.

Gyurgyík László szerint „[a]z egyes nemzetiségek nemzetiségi és az anyanyelvi adatai között egy sajátos összefüggés figyelhető meg: a többségi nemzet tagjainak a száma a nemzetiség, a nemzeti kisebbségek így a magyarok száma is az anyanyelv szerinti hovatartozás alapján magasabb. [...] A két adat aránya, eltérése jelzi az adott nemzeti közösséghez tartozás konzisztenciáját. Minél kisebb az eltérés e két mutató között, annál szilárdabbnak véljük az egyes nemzetiségek tagjainak nemzeti kötődését. A magyar anyanyelvűek száma 1970-ben 8,7%-kal, 2021-ben 9,5%-kal volt magasabb, mint a nemzetiségi hovatartozás alapján” (Gyurgyík 2022: 8).

5. A magyar és a szlovák köznyelv és a helyi magyar és szlovák nyelvjárások

5.1. A kutatópontok nyelvjárása

A kutatópontok a közép-dunántúli–kisalföldi nyelvjárási régióba tartoznak. Ezen belül Dunaszerdahely és Komárom a csallóközi–szigetközi nyelvjárascsoportba tartozik. Ennek „területe jól körülhatárolható: a Csallóköz (kivéve annak északnyugati sarka, mely a Szenc környéki nyelvjárasszigethez tartozik) és a Mátyusföld Vágtól nyugatra eső része alkotja (vö. Kálmán 1966: 71–72.) A terület egységessége mellett a nyelvjárascsoportot a nyelvi egységesség is jellemzi (vö. Imre 1971: 348)” (Presinszky 2011: 202). Vágsellye nyelvjárása átmeneti jellegű a csallóközi–szigetközi és a nyugati palóc nyelvjárascsoport között. Megjegyezzük, hogy ez a kérdés igen összetett, jelenleg is kutatások tárgyát képezi. Érsekújvár nyelvjárása pedig az észak-dunai nyelvjárascsoporthoz sorolódik. Ez hosszú keskeny sávban húzódik a Duna két oldalán a Csallóköztől a Dunakanyarig, szlovákiai részét a Vágtól keletre az Érsekújvár–Párkány vonaltól délre eső területek alkotják. „Az észak-dunai nyelvjárascsoport több szempontból, így nyelvi is átmenetet képez a dunántúli és a palóc jellegű nyelvjárások között” (Presinszky 2011: 203).

5.2. A köznyelv és a nyelvjárások ismerete

A kérdőív egyik kérdése arra vonatkozott, hogy milyen az adatközlők tudásszintje a köznyelvet (vö. Kontra 2006), ill. a helyi nyelvjárást illetően, önbevallás alapján. E tekintetben az volt az elvárásunk mindkét nyelv esetében, hogy az adatközlők saját bevallásuk alapján jobban ismerik a köznyelvet, vagyis több esetben választják azzal kapcsolatban az *inkább tudom – tudom – kiválóan tudom* válaszokat. Ez az elvárásunk beigazolódott. Megjegyezzük, hogy az adatközlők nem kaptak felvilágosítást a tekintetben, hogy mit értünk *köznyelven*, ill. *nyelvjáráson*.

5.2.1. A magyar köznyelv és a magyar nyelvjárások ismerete

Az adatközlők önbevallásán alapuló adatok szerint a magyar kérdőívet kitöltők többsége magas szinten ismeri mind a magyar köznyelvet, mind a helyi nyelvjárást. A közepesnél jobban (*inkább tudom – tudom – kiválóan tudom* válasz) 128 (80,0%) adatközlő ismeri a magyar köznyelvi változatot. 19 (11,9%) adatközlő közepesen és 17 (10,6%) a közepesnél rosszabbul ismeri a köznyelvi nyelvváltozatot. A legnagyobb arányban magyar nemzetiségű városban, Dunaszerdahelyen tudják az adatközlők a legmagasabb szinten a magyar köznyelvet, vagyis választották a négy város közül a legtöbben a *kiválóan tudom* választ (N = 17; 42,5%). A másik szélső pont e tekintetben Érsekújvár (N = 9; 22,5%).

A nyelvjárás esetében hasonló adatokat kaptunk, 102-en (63,8%) a „közepesnél jobban tudom” válasz valamelyikét jelölték meg (feltüntették konkrétan a palóc és a mátyusföldi nyelvjárást), 19 (11,9%) adatközlő közepesnek értékelte a kompetenciáit, és 25-en (15,6%) vélekedtek úgy, hogy nem ismerik a helyi nyelvjárást. Az adatokból az is kitűnik, hogy az adatközlők köznyelvi kompetenciái jobbak, mint a nyelvjárásiak. A köznyelvre és a nyelvjárások ismeretére vonatkozó adatokat egymásra vetítve az 1. grafikon tartalmazza.

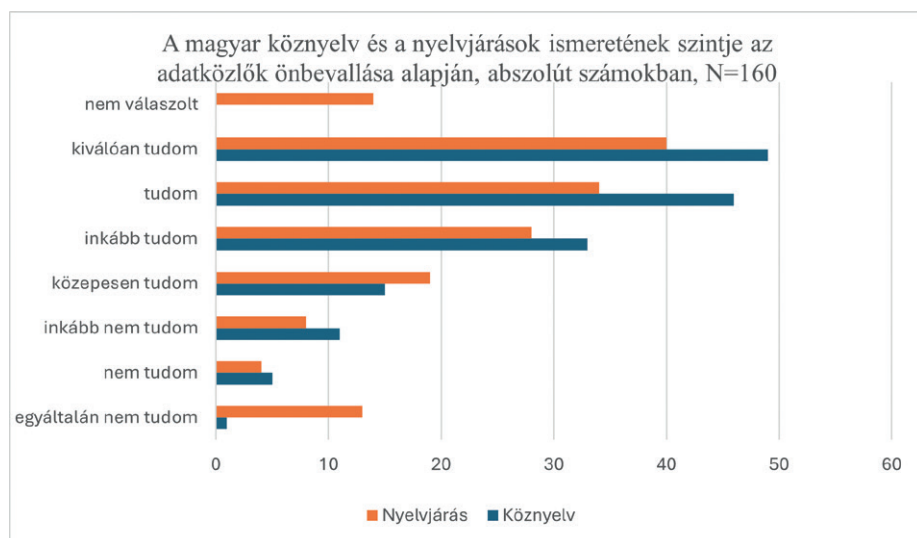
Köznyelvi tudásszint/város		Komárom	Duna-szerdahely	Érsek-újvár	Vágsellye	Σ
1 – egyáltalán nem tudom, 2 – nem tudom, 3 – inkább nem tudom	1	0	0	1	0	1
	%	0	0	0,6	0	0,6
	2	0	0	2	3	5
	%	0	0	1,3	1,9	3,2
	3	1	0	6	4	11
	%	0,6	0	3,8	2,5	6,9
közepesen tudom	4	5	2	2	6	15
	%	3,1	1,3	1,3	3,8	9,5
5 – inkább tudom, 6 – tudom, 7 – tökéletesen tudom	5	10	7	9	7	33
	%	6,3	4,4	5,6	4,4	20,7
	6	14	14	11	7	46
	%	8,8	8,8	6,9	4,4	28,9
	7	10	17	9	13	49
	%	6,3	10,6	5,6	8,1	30,6
nem válaszolt	9	0	0	0	0	0
	%	0	0	0	0	0
összesen	Σ	40	40	40	40	160
	%	25	25	25	25	100

3. táblázat. A magyar köznyelv ismeretének szintje városonként az adatközlők önbevallása alapján (magyar kérdőívet kitöltő adatközlők adatai, N=160, 100%)

Az adatközlői csoport nem, iskolázottság, életkor szerint rétegződik, amely fontos szempont a nyelvjárások ismeretének, használatának vizsgálatában. Jelen tanulmányban azonban az adatok ilyen bontásban való elemzését nem tekinthettük célunknak.

Nyelvjárási tudás-szint/város		Komárom	Duna-szerdahely	Érsek-újvár	Vágsellye	Σ
1 – egyáltalán nem tudom, 2 – nem tudom, 3 – inkább nem tudom	1	3	5	1	4	13
	%	1,9	3,1	0,6	2,5	8,1
	2	0	1	1	2	4
	%	0	0,6	0,6	1,3	2,5
	3	2	2	4	0	8
	%	1,3	1,3	2,5	0	5,1
közepesen tudom	4	2	9	3	5	19
	%	1,3	5,6	1,9	3,1	11,9
5 – inkább tudom, 6 – tudom, 7 – tökéletesen tudom	5	5	9	8	6	33
	%	3,1	5,6	5	3,8	17,5
	6	9	7	11	7	34
	%	5,6	4,4	6,9	4,4	21,3
	7	11	5	8	16	40
	%	6,9	3,1	5	10	25
nem válaszolt	9	8	2	4	0	14
	%	5	1,3	2,5	0	8,8
összesen	Σ	40	40	40	40	160
	%	25	25	25	25	100

4. táblázat. A magyar nyelvjárások ismeretének szintje városonként az adatközlők önbevallása alapján (magyar kérdőívet kitöltő adatközlők adatai. N=160, 100%)

1. grafikon. A magyar köznyelv és a nyelvjárás ismeretének szintje az adatközlők önbevallása alapján (magyar kérdőívet kitöltő adatközlők adatai, N = 160)

5.2.2. A szlovák köznyelv és a helyi szlovák nyelvjárás ismerete

Az adatközlők önbevallásán alapuló adatok szerint a szlovák kérdőívet kitöltők többsége magas szinten ismeri a szlovák köznyelvet, ugyanakkor jóval kisebb arányban a helyi nyelvjárást. A közepesnél jobban (*inkább tudom* – *tudom* – *kiválóan tudom* válasz) 139 (86,9%) adatközlő ismeri a szlovák köznyelvi változatot. 10 (6,3%) adatközlő közepesen és 7 (4,4%) a közepesnél rosszabbul ismeri a köznyelvi nyelvváltozatot. A legnagyobb arányban a legkevésbé magyar városban, Vágsellyén tudják az adatközlők a legmagasabb szinten a szlovák köznyelvet, vagyis választották a négy város közül a legtöbbet a *kiválóan tudom* választ (N = 28; 17,5%). A másik szélső pont e tekintetben Komárom (N = 8; 5,0%).

Nyelvváltozat/ tudásszint		Komárom	Duna- szerdahely	Érsekúj- vár	Vágsellye	Σ
1 – egyáltalán nem tudom, 2 – nem tudom, 3 – inkább nem tudom	1	0	0	0	0	0
	%	0	0	0	0	0
	2	1	0	1	0	2
	%	0,6	0	0,6	0	1,3
	3	1	1	3	0	5
	%	0,6	0,6	1,9	0	3,1
közepesen tudom	4	5	0	4	1	10
	%	3,1	0	2,5	0,6	6,2
5 – inkább tudom, 6 – tudom, 7 – tökéletesen tudom	5	4	9	5	6	24
	%	2,5	5,6	3,1	3,8	15
	6	18	17	8	5	48
	%	11,3	10,6	5	3,1	30
	7	8	13	18	28	67
	%	5	8,1	11,3	17,5	41,9
nem válaszolt	9	3	0	1	0	4
	%	1,9	0	0,6	0	2,5
összesen	Σ	40	40	40	40	160
	%	25	25	25	25	100

5. táblázat. A szlovák köznyelv ismeretének szintje városonként az adatközlők önbevallása alapján (szlovák kérdőívet kitöltő adatközlők adatai. N=160, 100%)

A nyelvjárás esetében jelentősen eltérő adatokat kaptunk: 40-en (25,0%) a „közepesen jól jobban tudom” válasz valamelyikét jelölték meg, 13 (8,2%) adatközlő közepesnek értékeli a kompetenciáit, és 82-en (51,3%) vélekedtek úgy, hogy nem ismerik a helyi nyelvjárást. Az adatokból az is kitűnik, hogy az adatközlők köznyelvbéli kompetenciái jelentős mértékben jobbak, mint a nyelvjárási kompetenciáik. A köznyelvre és a nyelvjárások ismeretére vonatkozó adatokat egymásra vetítve a 2. grafikon tartalmazza.

Az adatközlői csoport nem, iskolázottság, életkor szerint rétegződik, amely fontos szempont a nyelvjárások ismeretének, használatának vizsgálatában. Jelen tanulmányban azonban az adatok ilyen bontásban való elemzését nem tekinthettük célunknak.

Nyelvváltozat/ tudásszint		Komárom	Duna- szerdahely	Érsekúj- vár	Vágsellye	Σ
1 – egyáltalán nem tudom, 2 – nem tudom, 3 – inkább nem tudom	1	6	12	5	10	33
	%	3,8	7,5	3,1	6,3	20,7
	2	3	8	4	4	19
	%	1,9	5	2,5	2,5	11,9
	3	8	8	5	9	30
	%	5	5	3,1	5,6	18,7
közepesen tudom	4	3	4	4	2	13
	%	1,9	2,5	2,5	1,3	8,2
5 – inkább tudom, 6 – tudom, 7 – tökéletesen tudom	5	2	4	6	2	14
	%	1,3	2,5	3,8	1,3	8,9
	6	4	2	4	2	12
	%	2,5	1,3	2,5	1,3	7,6
	7	4	1	4	5	14
	%	2,5	0,6	2,5	3,1	8,7
nem válaszolt	9	10	1	8	6	25
	%	6,3	0,6	5	3,8	15,7
összesen	Σ	40	40	40	40	160
	%	25	25	25	25	100

6. táblázat. A szlovák nyelvjárás ismeretének szintje városonként az adatközlők önbevallása alapján (szlovák kérdőívet kitöltő adatközlők adatai. N=160, 100%)

2. grafikon. A szlovák köznyelv és a szlovák helyi nyelvjárás ismeretének szintje az adatközlők önbevallása alapján (szlovák kérdőívet kitöltő adatközlők adatai, N = 160)

5.3. Családi környezetben megjelenő magyar köznyelv és nyelvjárásváltozatok

Felmérésünkben a köznyelv és a nyelvjárások családi kommunikációban (vö. Lampl 2011) való elterjedtségéről is képet kaptunk. Az ide tartozó adatokat a 7. és 8. táblázatok tartalmazzák.

Az adatközlők válaszai arról tanúskodnak, hogy a magyar köznyelvet a leggyakrabban (7. szint) az édesanyjukkal 85 (53,1%), a párjukkal 84 (52,5%), a saját gyerekeikkel 77 (48,1%) való kommunikációban használják. Csak ezek után következik az apjukkal 74 (46,3%) és másokkal való kommunikáció.

Családtag		Apai nagy- apa	Apai nagy- anya	Anyai nagy- apa	Anyai nagy- anya	Apa	Anya	Saját gyerek	Pár- jával
szinte soha – inkább nem	1Ny	67	61	63	59	57	51	52	49
	1K	45	42	34	33	30	23	18	19
	2Ny	6	7	4	3	2	1	2	2
	2K	3	6	4	5	9	8	5	6
	3Ny	7	12	7	8	7	8	5	6
	3K	5	4	3	2	5	6	6	6
közép	4Ny	12	15	13	15	17	16	13	14
	4K	7	9	10	12	8	7	14	14
inkább igen – nagyon gyakran	5Ny	10	8	11	12	13	13	7	13
	5K	9	7	9	8	12	7	7	12
	6Ny	13	11	12	15	12	19	9	14
	6K	10	9	10	8	12	20	10	13
	7Ny	29	30	30	32	38	41	44	49
	7K	64	68	70	76	74	85	77	84
nem válaszolt – nyelvjárás		16	16	20	16	14	11	28	13
nem válaszolt – köznyelv		17	15	20	16	10	4	23	6

7. táblázat. *Milyen gyakran beszél az adatközlő magyar köznyelven és nyelvjárásban családi környezetben a családtagjaival (magyar kérdőívet kitöltők adatai, N = 160, 100%)*

Magyarázat a táblázat fejlécének adataihoz: Ny – nyelvjárás, K – köznyelv. 1 – szinte soha, 2 – ritkán, 3 – inkább nem, 4 – közepesen gyakran, 5 – inkább igen, 6 – gyakran, 7 – nagyon gyakran

Összevonva a fenti adatokat, „inkább igen – nagyon gyakran” (5–7. szint), 112 (70,0%) adatközlő az anyjával, 109 (68,1%) adatközlő a párjával, 98 (61,3%) adatközlő az apjával beszél köznyelven. A legkevésbé gyakran 83 (51,9%), az apai nagyapával és az apai nagyanyával 84 (52,5%) beszélnek az adatközlők köznyelven. Köznyelven a megjelölt kategóriákban átlagban az adatközlők több,

mint a fele 97,4 (60,9%) beszél családtagjaival. Figyelemfelkeltő adat, hogy 28 (17,5%) adatközlő nem közölt adatot arról, hogy használja-e a köznyelvet gyermekével való kommunikációjában. Megállapíthatjuk, hogy az adatközlők családi kommunikációjában erőteljesen jelen van a magyar köznyelv.

A helyi magyar nyelvjárást a leggyakrabban (7. szint) a párjukkal 49 (30,6%), gyerekeikkel 44 (27,5%) és az édesanyjukkal 41 (25,6%) való kommunikációban használják az adatközlők. Összevonva a fenti adatokat, „inkább igen – nagyon gyakran” (5–7. szint), 76 (47,5%) adatközlő a párjával, 73 (45,6%) az anyjával, 63 (39,4%) pedig az apjával beszél nyelvjárásokban. A legkevésbé gyakran az apai nagyapával és az apai nagyanyával, egyformán 80 (32,5%) adatközlő beszél nyelvjárásokban. Megállapíthatjuk, hogy az adatközlők családi kommunikációjában jelen vannak a magyar nyelvjárások is. Az adatokat az alábbi 8. táblázatban láthatjuk.

Rokon	inkább nem, nem, szinte soha nem beszélék nyelv- járásban az	közepesen gyakran beszél- lek nyelvjárás- ban az	inkább igen, gyakran, nagyon gyakran beszélék nyelvjárásban az	nem válaszolt
Apai nagyapával	80	12	52	16
Apai nagyanyával	80	15	49	16
Anyai nagyapával	74	13	53	20
Anyai nagyanyával	70	15	59	16
Apával	66	17	63	14
Anyával	60	16	73	11
Saját gyerekeimmel	59	13	60	28
Párommal	57	14	76	13

8. táblázat. *Milyen gyakran beszél az adatközlő a helyi magyar nyelvjárásban családi környezetben családtagjaival (magyar kérdőívet kitöltők adatai, N = 160, 100%), összevont adatok*

Az alábbi 3. grafikon rámutat arra a körülményre is, hogy a helyi nyelvjárások jóval kisebb mértékben vannak jelen a nagyszülőkkel való kommunikációban,

mint a párral, ill. az anyával való kommunikációban; a saját gyerekekkel való kommunikáció e tekintetben kiegyenlített adatokat tükröz.

3. grafikon. *Milyen gyakran beszél az adatközlő a helyi nyelvjárásokban családi környezetben*

A családi kommunikációban erőteljesen jelen van a helyi magyar nyelvjárás is a köznyelv mellett. A köznyelv és a helyi nyelvjárások használatát összevetve, az adatokból látható, hogy a köznyelv szerepe sokkal jelentősebb a családi nyelvhasználatban is, mint a nyelvjárásoké. Nyelvjárásban az adatközlőknek kevesebb mint a fele beszél a családtagjaival (30–40%).

5.4. Családi környezetben megjelenő szlovák köznyelv és nyelvjárás

Felmérésünkben a szlovák köznyelv és a szlovák nyelvjárás családi kommunikációban való elterjedtségéről is képet kaptunk. Az ide tartozó adatokat az alábbi táblázatok tartalmazzák.

		Apai nagy- apa	Apai nagy- anya	Anyai nagy- apa	Anyai nagy- anya	Apa	Anya	Saját gyere- keivel	Pár- jával
soha	1Ny	113	114	116	119	110	111	113	116
	1K	74	74	81	75	60	58	47	49
	2Ny	12	8	7	5	9	9	3	3
	2K	6	7	4	7	8	9	4	9
	3Ny	7	9	7	9	8	11	6	7
	3K	4	4	8	9	5	5	6	5
középtérték	4Ny	2	4	6	3	7	4	6	1
	4K	3	5	5	4	5	8	6	5
nagyon gyakran	5Ny	2	2	4	4	5	9	7	9
	5K	2	4	4	4	4	7	11	10
	6Ny	4	3	1	3	2	1	1	5
	6K	7	4	7	10	3	4	12	14
	7Ny	5	4	4	3	6	4	6	7
	7K	49	46	38	37	63	60	58	63
nem vála- szolt – nyelvjárás		15	16	15	14	13	11	18	12
nem vála- szolt – köznyelv		15	16	13	14	12	9	16	5

9. táblázat. *Milyen gyakran beszél az adatközlő szlovák köznyelven és nyelvjárásban családi környezetben a családtagjaival (szlovák kérdőívet kitöltők adatai, N = 160, 100%)?*

Magyarázat a táblázat fejlécének adataihoz: Ny – nyelvjárás, K – köznyelv. 1 – szinte soha, 2 – ritkán, 3 – inkább nem, 4 – közepesen gyakran, 5 – inkább igen, 6 – gyakran, 7 – nagyon gyakran

Az adatközlők válaszai arról tanúskodnak, hogy a szlovák köznyelvet a leggyakrabban (7. szint) az apjukkal 63 (39,4%), és a párjukkal 63 (39,4%) való kommunikációban használják. Ezek után következik az anyjukkal 60 (37,5%) és a gyerekeikkel 58 (36,3%) való kommunikáció. A nagyszülőkkel való kommunikációban az előbbiekhöz képest jóval kisebb mértékben van jelen a szlo-

vák köznyelv, közülük is az anyai nagyapa 38 (23,8%) és az anyai nagyanya 37 (23,1%) személyéhez kapcsolódik a legkisebb érték.

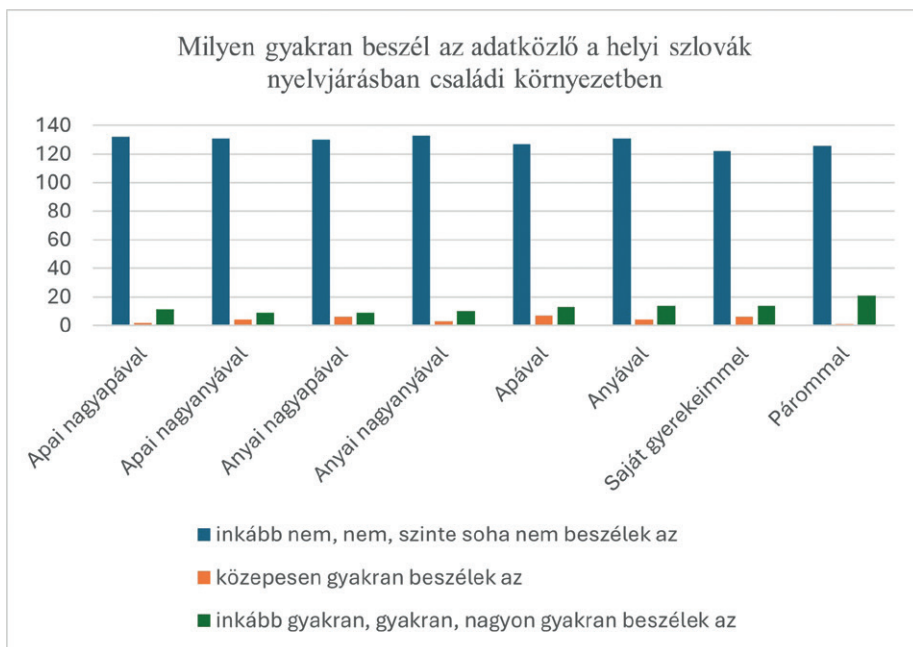
Összevonva a fenti adatokat, „inkább igen – nagyon gyakran” (5–7. szint), 87 (54,4%) adatközlő a párjával, 81 (50,6%) a gyerekeivel, 71 (44,4%) az anyjával, 70 (43,8%) adatközlő az apjával beszél köznyelven. A legkevésbé gyakran nagyszüleikkel beszélnek az adatközlők. Közülük is az anyai nagyanyával 51 (31,9%), az anyai nagyapával 49 (30,6%) beszélnek az adatközlők köznyelven. Köznyelven a megjelölt kategóriákban az adatközlőknek átlagban kevesebb, mint a fele, 65 (40,7%) beszél családtagjaival. Megállapíthatjuk, hogy az adatközlők családi kommunikációjában erőteljesen jelen van a szlovák köznyelv.

A helyi szlovák nyelvjárást a leggyakrabban (7. szint) a párjukkal 7 (3,1%), a gyerekeikkel 6 (3,8%) és az édesanyjukkal 6 (3,8%) való kommunikációban használják az adatközlők. Összevonva a fenti adatokat, „inkább igen – nagyon gyakran” (5–7. szint), 21 (13,1%) adatközlő a párjával, 14–14 (8,8%) az anyjával és a gyerekeivel, 13 (8,1%) pedig az apjával beszél nyelvjárásokban. A legkevésbé gyakran az anyai nagyapával és az apai nagyanyával, egyformán 9–9 (5,6%) adatközlő beszél nyelvjárásokban. Megállapíthatjuk, hogy az adatközlők családi kommunikációjában csak mérsékeltén jelen a szlovák nyelvjárás. Az adatokat az alábbi 10. táblázatban láthatjuk.

A 4. grafikon rámutat arra a körülményre is, hogy a helyi szlovák nyelvjárások jóval kisebb mértékben vannak jelen a nagyszülőkkel való kommunikációban, mint a párral, ill. az anyával és a saját gyerekekkel való kommunikációban.

Rokon	inkább nem, nem, szinte soha nem beszéllek nyelvjárásban az	közepesen gyakran beszéllek nyelvjárásban az	inkább igen, gyakran, nagyon gyakran beszéllek nyelvjárásban az	nem válaszolt
Apai nagyapával	132	2	11	15
Apai nagyanyával	131	4	9	16
Anyai nagyapával	130	6	9	15
Anyai nagyanyával	133	3	10	14
Apával	127	7	13	13
Anyával	131	4	14	11
Saját gyerekeimmel	122	6	14	18
Párommal	126	1	21	12

10. táblázat. Milyen gyakran beszél az adatközlő szlovák nyelvjárásban családi környezetben a családtagjaival (szlovák kérdőívet kitöltők adatai, N = 160, 100%), összevont adatok

4. grafikon. Milyen gyakran beszél az adatközlő a helyi szlovák nyelvjárásban családi környezetben a családtagjaival (szlovák kérdőívet kitöltők), összevont adatok

A családi kommunikációban szinte alig van jelen a helyi szlovák nyelvjárás a köznyelv mellett. A köznyelv és a helyi nyelvjárások használatát összevetve, az adatokból látható, hogy a köznyelv szerepe sokkal jelentősebb a családi nyelvhasználatban is, mint a nyelvjárásé. Nyelvjárásban az adatközlőknek átlagban alig több, mint 10%-a beszél a családtagjaival.

6. Összegzés

Tanulmányunk főbb tanulságai a következők. A szlovákiai magyarok körében folyamatosan érvényesülő tendencia a nemzetiség és az anyanyelv kategóriájának eltérése. A magyar kérdőívet kitöltő adatközlőknek a magyar köznyelv és a helyi magyar nyelvjárások ismeretét, használatát illető adataiból megállapítható, hogy az adatközlők saját bevallásuk alapján jobban ismerik a köznyelvet, és amint az a korábbi kutatásokból is kiderült (Simon 2020, 2021, 2022, 2023a, 2023b; Simon – Néveri Varagya 2022) az egyes nyelvhasználati szintereken a köznyelv erőteljesebben van jelen a kommunikációjukban, mint a helyi nyelvjárások. Ez egyben azt is mutatja, hogy a köznyelvnek nagyobb a presztízse, a nyelvjárások pedig visszaszorulóban vannak.

A szlovák kérdőívet kitöltő adatközlők körében hasonló tendencia érvényesül, vagyis a szlovák köznyelvet jelentősen nagyobb mértékben ismerik és használják az adatközlők, mint a helyi szlovák nyelvjárást. A szlovák nyelv esetében azonban ez a különbség jelentősen nagyobb, mint a magyar esetében.

Ami a magyar és a szlovák családi nyelvhasználatban való jelenlétét illeti, a magyar esetében mindkét változat, a köznyelv és a nyelvjárás is jelen van, a köznyelv dominanciája mellett. A szlovák esetében azonban a szlovák nyelvjárás csak kis mértékben van jelen a köznyelvhez képest. Az adatok értékeléséhez azonban meg kell jegyeznünk, hogy a szlovák nyelvű kérdőívek egy jelentős részét – csaknem harmadát – is magyar nemzetiségű és anyanyelvű adatközlők töltötték ki. Esetükben azonban érthető, hogy a köznyelvi ismeretek és a köznyelv használata a családtagokkal való kommunikációban erőteljesen dominál.

Köszönetnyilvánítás

A témával kapcsolatos kutatások a Fórum Kisebbségkutató Intézet keretében működő Gramma Nyelvi Iroda *Dél-Szlovákia kétnyelvűsége néhány szempontból: nyelvválasztás és nyelvhasználat a kétnyelvű beszélőközösség körében, választott települések helyi önkormányzatának kétnyelvűsége, kétnyelvűség az oktatásban* c. projektje (KULTMINOR 2023) alapján folytak a Selye János Egyetem Tanárképző Karának Magyar Nyelv és Irodalom Tanszékén.

Hivatkozott irodalom

- Czímer Gábor 2022a: Népszámlálás: Damoklész kardja lebeg Szenc és Vág-sellye felett. *Új Szó*, 2022. január 25., 3. old.
- Gyurgyík László 2023: A szlovákiai magyar lakosság számának, arányának változása kerületek szerint a 2011. és a 2021. évi népszámlálás adatai alapján. *Fórum Társadalomtudományi Szemle* 25(4). 19–36.
- Gyurgyík László 2022: Quo vadis? A szlovákiai magyarsághoz tartozók (száma) a 2021. évi népszámlálás nemzetiségi és anyanyelvi adatai alapján. *Fórum Társadalomtudományi Szemle* 24/3: 3–20.
- Gyurgyík László 2014: *A szlovákiai magyarság demográfiai folyamatai 1989-től 2011-ig*. Különös tekintettel a 2001-től napjainkig tartó időszakra. Fórum Kisebbségkutató Intézet, Somorja.
- Kontra Miklós 2006: A magyarországi magyar nyelvhasználat variabilitásáról. In: Kiefer Ferenc – Siptár Péter (szerk.): *Magyar nyelv*. Akadémiai Kiadó, Budapest. 577–594.
- Lampl Zsuzsanna 2011: A szlovákiai magyarok családi és nyilvános nyelvhasználat a 2011-ben. *Fórum Társadalomtudományi Szemle* 13/3: 3–20.
- Misad Katalin 2009: *Nyelvi kontaktusok. Szlovákiai magyar vonatkozású alkalmazott nyelvészeti tanulmányok*. Lilium Aurum, Dunaszerdahely.
- Misad Katalin 2019: *Nyelvhasználat kétnyelvű környezetben. Tanulmányok a magyar–szlovák nyelvi kapcsolódások köréből*. Fórum Kisebbségkutató Intézet – Gramma Nyelvi Iroda, Somorja.
- Mrva Marianna – Szilvássy Tímea 2011: Kétnyelvűség a dél-szlovákiai településeken. *Fórum Társadalomtudományi Szemle* 13/1: 37–58.
- Presinszky Károly 2011: A szlovákiai magyar nyelvjárások területi egységei. In: Szabómihály Gizella – Lanstyák István (szerk.), *Nyelv. Magyarok Szlovákiában VII*. Fórum Kisebbségkutató Intézet, Somorja. 201–217.
- Simon Szabolcs 2023a: Dunaszerdahely kétnyelvűsége. In: Simon Szabolcs, Baka Patrik, Litovkina Anna (szerk.): *15th International Conference of J. Se-*

- lye University. Language and Literacy Sections. Conference Proceedings.* [13.–14. 09. 2023, Komárno]. DOI: <https://doi.org/10.36007/4973.2024.203>
- Simon Szabolcs 2023b: Identitás – attitűd – nyelv néhány dél-szlovákiai városban. In: Simon Szabolcs, Brdar-Szabó, R., Litovkina Anna (szerk.), *14th International Conference of J. Selye University – Language and Literacy Section* [2023. 09. 13–14., Komárno]. DOI: <https://doi.org/10.36007/4508.2023.137>
- Simon Szabolcs 2022: Érsekújvár város kétnyelvűsége. In: Simon Szabolcs (szerk.), *13th International Conference of J. Selye University – Language and Literacy Section* [2021. 09. 8–9., Komárno]. DOI: <https://doi.org/10.36007/4126.2022.95>
- Simon Szabolcs – Néveri Varagya Szilvia 2022: Identitás – attitűd – nyelv a komáromi kétnyelvű beszélőközösség körében. *Fórum Társadalomtudományi Szemle* 24/1: 15–32.
- Simon Szabolcs 2021: Vágsellye város kétnyelvűsége. In: *Hungarológiai Közlemények* (print) [elektronikus dokumentum] az újvidéki Bölcsészettudományi Kar Magyar Nyelv és Irodalom Tanszékének folyóirata. Újvidéki Egyetem Bölcsészettudományi Kar, Magyar Nyelv és Irodalom Tanszék, Novi Sad. 22/2: 78–97. DOI: <https://doi.org/10.19090/hk.2021.2.78-97>
- Simon Szabolcs 2020: Kétnyelvűség, nyelvi tájkép a szlovákiai Komárom városában. *Hungarológiai Közlemények (Újvidék)* 21/3: 13–30. DOI: <https://doi.org/10.19090/hk.2020.3.13-30>
- Tóth Sándor János 2019: The dominant language of bilingual speakers in South Slovakia. *Berliner Beiträge zur Hungarologie* 20: 25–39.

Elektronikus irodalom

- www1 – <https://infostart.hu/tudositoink/2022/01/21/jelentosen-csokkent-a-szlovakiai-magyarok-szama>
- www2 – Horbulák Zsolt – Demeter Gábor 2023. A szlovákiai magyar közösség létszáma és területi mintázata a 2021. évi népszámlálás alapján. *Területi Statisztika* 63/2: 207–233. DOI: <https://doi.org/10.15196/TS630204>